TÉRKÖZÖK // IDŐKÖZÖK

Emlékezet és felejtés a magyar kultúrában

A doktoriskolák
VII. nemzetközi magyarságtudományi konferenciájának
előadásai

(Sopron–Eisenstadt, 2022. augusztus 31. – szeptember 3.)

Szerkesztette
Bene Sándor, Bíró Csilla és Dobos István

FLAVESCENT SEGETES

Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság
Budapest, 2026

A kötet megjelenését támogatta a Batthyány Lajos Alapítvány

© A kötet szerzői, 2026

ISBN 978-615-5309-17-5
ISBN (pdf) 978-615-5309-18-2

TARTALOM

Előszó.....7

Nyelvtudomány

Costanza Penna
The Székely Alphabet: Between Resistance and Inclusion, Between Memory and Forgetfulness – The Possible Influence of the Latin Alphabet on the Székely Alphabet.....15

Illés Dániel
A nyelvi norma vizsgálata a szlovákiai magyar nyelvhasználatban formális helyzetben 31

Irodalomtudomány

Fülöp Anna
A katekizmus mint az oktatás és nevelés eszköze Bornemisza Péter *Foliopostillája*ban 45

Martin Sukalić
A romantikus útleírások fizikai és irodalmi határai Horvátországban és Magyarországon – Ivan Kukuljević Sakcinski *Úti emlékei* és Kazinczy Ferenc *Erdélyi levelei* mint az identitáserősítés eszközei 59

Hursán Szabolcs
Nyelvtanulás, nyelvhasználat és kommunikáció gróf Batthyány II. Ádámné Strattmann Eleonóra (1672–1741) fiainak neveltetésében.....71

Simona Nicolosi
1920 és 1947 – a közösségi emlékezet két töréspontja a magyar és az olasz irodalom tükrében.....81

Ludmán Katalin
Egy „dilettáns" életútja és műveltsége – Adalékok Hajnóczy Péter (1942–1981) életrajzához.....91

Flavius Kyrill Blume
Realität und Fiktionalität in der ungarischen Holocaustliteratur von Miklós Nyiszli bis *Saul fia* 117

Kéry Anna Lilla
„Rokonsági közös emlékezetünk" – Műfajpoétika és narratív technika összefüggései Závada Pál *Hajó a ködben* című regényében.....133

Császár Irma Tímea
Tér- és időközök a képregényben – (Múlt)narratíva egy multikulturális képregényben 143

Zámbó Bianka
Permanens rekontextualizálás mint emlékezési forma Tandori Dezső rajzverseiben 155

Bonifertné Bodroghi Csilla
Az emlékezés útvesztői – Trauma, nyelv és idő Danyi Zoltán *A rózsákról* című regényében 165

Történettudomány

Nagy Ádám
A dualizmus kori parlamenti képviselők kollektív emlékezete a szomszédos országokban 179

Enikő Tóth
Győző Czigler and the Liberal Party – Correlations Between the Perception of an Architect and Changes in the Political System 199

Gulyás Kristóf
Társadalmi traumák megjelenése és meg nem jelenése a mosonmagyaróvári közterületnevekben a 20. század folyamán 215

Kloiber Alexandra
Kisajátított emlékezet (?) – A páneurópai piknik öröksége 227

Néprajztudomány

Emese Lengyel
The Memory of the Gypsy First Violinist János Bihari on the Operetta Stage 237

Tóth Mária Orsolya
A marosludasi telepes családok élete az emlékezetben a telepítéstől (1903–1905) az 1989-es rendszerváltásig 249

Kerstin Istvanits
Die Rolle des Raumes im Schaffen von Róza Csulak 271

Zenetudomány

Lipták Dániel
Egy elfeledett magyar népzenekutatói pálya – Dincsér Oszkár emigrációja (1945–1977) 287

Murvai-Bőke Gabriella
A Honvéd Központi Együttes emlékezetpolitikája évfordulóik tükrében 307

A kötet szerzői 317

Névmutató 323

ELŐSZÓ

A tudományos tanácskozások többsége saját koruk múló eseménye marad; az előadások emléke idővel a tanulmánykötetek lapjaira húzódik vissza. Ritka az a konferenciasorozat, amely hosszabb időtávlatból szemlélve már nem pusztán egymást követő rendezvények halmazának látszik, hanem olyan következetesen építkező szakmai műhelynek, amely a bölcsészettudomány szemléleti fordulataira átgondolt válaszokat adott, és ezeket a magyar kultúra kutatásának időszerű feladatai felől gondolta tovább. A Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság 2005-ben útjára indított vállalkozása ilyen iskolateremtő kezdeményezés. Termékeny elképzelésnek bizonyult a kiválasztott témák heurisztikus kérdésként történő körvonalazása, melynek köszönhetően a doktorjelölti konferenciák az együtt gondolkodás felfedezésre ösztönző eseményeivé váltak.

A rendezvény kezdettől fogva több volt mint a PhD-hallgatók bemutatkozásának fóruma. Minden alkalommal olyan átfogó elméleti kérdéseket vetett fel, amelyek képesek voltak közös gondolkodásra hívni a történettudomány, az irodalomtudomány, a nyelvtudomány, a néprajz, a művészettörténet és a kultúratudomány fiatal kutatóit. Ennek a tudatos szervezőelvnek köszönhetően fokozatosan a magyarságtudomány egyik legjelentősebb szakmaközi fórumává vált.

Már az első összejövetel (*A magyarságtudomány műhelyei,* Budapest, 2005)[1] jelezte azt a szemléleti fordulatot, amely később az egész programot meghatározta. A hangsúly a tudományterületek közötti kapcsolatok feltárására helyeződött, nem pedig azok elkülönítésére. A magyarságtudomány nem lezárt szakterületként, hanem folyamatosan újraértelmezett elméleti térként jelent meg, amely saját módszereire és önértelmezésére is kritikai távlatból tekintett. Igazolódott, hogy az önmagára találás előfeltétele a távolságteremtés: más távlat, a másik távlata is szükséges ahhoz, hogy a magyarságtudomány folyamatosan újrateremtse önmagát.

A második találkozó (*A magyarságtudományok önértelmezései,* 2008)[2] tovább mélyítette ezt az önreflexív szemléletet. A tudományos önvizsgálat, a szakmai önazonosság és a magyarságtudomány fogalmának újragondolása olyan kérdésekké váltak, amelyek a következő évek magyar irodalom- és kultúratudományi perspektíváit is áthatották. Az előadások azt a hermeneutikai felismerést állították előtérbe, hogy minden tudományos megközelítés a saját történeti és kulturális előfeltételei között jön

1 A konferencia előadásai és absztraktjai elektronikus formában hozzáférhetők a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság honlapján: https://hungarologia.net/esemenyek/conferences-and-congresses/doktoriskolak-konferenciai/magyar-a-magyarsagtudomany-muhelyei-a-doktoriskolak-i-konferenciajanak-kiadvanyai/

2 A konferencia anyaga hálózati kiadvány formájában jelent meg: Dobos István és Bene Sándor (szerk)., *A magyarságtudományok önértelmezései: A doktoriskolák II. nemzetközi konferenciája, Budapest, 2008. augusztus 22–24.* (Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2009), https://mek.oszk.hu/07600/07689/ (hozzáférés: 2026. 07. 16).

létre, így a kutatás tárgya és módszere kölcsönösen alakítja egymást. Ennek szellemében fiatal kutatóink azoknak az örökölt fogalmaknak a felülvizsgálatára is vállalkoztak, amelyek alapvetően meghatározták a gondolkodást a magyarságtudományról a 20. században.

A harmadik rendezvény (*Határátlépések,* Kolozsvár, 2011)[3] a határ fogalmát állította a vizsgálódás középpontjába. A térbeli, nyelvi, kulturális és tudományterületek közötti választóvonalak szerepének és hatástörténetének elemzése akkor újszerűnek számított a hazai bölcsészettudományban. A kiírás szellemiségéhez híven a határ átlépésére helyeződött a hangsúly, amikor a határ olyan küszöbbé válik, amely nem elválaszt, hanem összekapcsol, így az áthidalhatatlan ellentétek helyére a fokozati különbségek kerülnek. Ez a szemléletmód a kölcsönösség új formái számára kínált esélyt és lehetőséget, egyúttal érzékenyen reagált arra a nemzetközi elméleti fordulatra, amely a kulturális közvetítés és a köztes identitások vizsgálata felé irányította a figyelmet. A határ ennek nyomán már nem elválasztó vonalként, hanem a kulturális találkozások termékeny területeként nyert értelmet.

A következő szakmai fórum (*Válság és kultúra,* Budapest, 2013)[4] tovább tágította ezt az értelmezési keretet. A válság fogalma itt már nem csupán történeti eseményekre vagy politikai töréspontokra vonatkozott, hanem az irodalmi, nyelvi és kulturális rendszerek működésének alapvető kategóriájává vált. A témaválasztás megelőlegezte azt a szemléletet, amely később az ellenálló képesség, az alkalmazkodás és a kulturális változás kutatásának meghatározó irányává vált. A konferencia sokoldalúan igazolta az eredendően válsághelyzetben született magyarságtudományok létjogosultságát: az alkotó szellem megújulásának elsődleges forrása az anyanyelv. Az irodalom és a nemzeti tudományok a beszéd, az írás, s a megértés kultúráját gondozzák és fejlesztik, ami által jelentős mértékben hozzájárulnak az élet minőségének a javításához, az együttműködés, a kapcsolattartás kultúrájának az elmélyítéséhez, s végső soron a gazdaság értékteremtő hatékonyságának a növeléséhez is.

Az ötödik tudományos tanácskozás (*Időértelmezések a magyarságtudományokban,* Pécs, 2015)[5] az időbeliség kutatásának új irányaihoz kapcsolódott. Az idő nem pusztán időrendi keretként, hanem olyan kulturális jelentésképző tényezőként jelent meg,

3 Hálózati kiadvány: Dobos István és Bene Sándor (szerk.), *Határátlépések: A doktoriskolák III. nemzetközi konferenciája, Kolozsvár, 2010. augusztus 26–27.* (Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2011), https://mek.oszk.hu/09700/09720/ (hozzáférés: 2026. 07. 16).

4 Bene Sándor és Dobos István (szerk.), *Válság és kultúra: A doktoriskolák IV. nemzetközi magyarságtudományi konferenciájának előadásai* (Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2015), 472 l. Hálózaton: https://mek.oszk.hu/17300/17392/ (hozzáférés: 2026. 07. 16).

5 A konferencia anyagából megjelent kötet címe: Bene Sándor és Dobos István (szerk.), *Az idő alakzatai és időtapasztalat a magyarságtudományokban: A doktoriskolák V. nemzetközi magyarságtudományi konferenciájának előadásai, Pécs, 2015. augusztus 27–28*. (Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2017), 362 l. Hálózaton: https://mek.oszk.hu/17400/17463/ (hozzáférés: 2026. 07. 16).

amely meghatározza az önazonosságot, a történeti tudatot és az irodalmi elbeszélések szerveződését. A nézőpontfüggőség és az időbeliség összefüggése, a tapasztalati tér és a várakozási horizont kölcsönhatása új kapcsolatokat teremtett a történettudomány, az elbeszéléselmélet, a nyelvtörténet és a kultúraelmélet között.

A bécsi ülésszak (*Folytonosság és megszakítottság a magyar kultúrában,* 2019)[6] érdeklődésének középpontjában a hagyomány értelmezésének kérdése állt. Milyen jellegzetes tradíciófelfogások határozták meg a magyar kultúrát? Az örökség valamiféle *adottság, vagy elvégzendő tevékenység?* A téma megjelölése már egyértelműen a kulturális emlékezet nemzetközi kutatása felé nyitott. A folytonosság és a törés kettőssége a történeti gondolkodás egyik alapvető kérdéseként fogalmazódott meg, miközben a diszkusszió a különböző korszakok, nyelvek és tudományterületek közötti párbeszédet állította előtérbe. A megszakítottság ebből a távlatból már nem pusztán veszteséget jelentett, hanem új kulturális jelentések kialakulásának a feltételévé vált.

Ebbe a szervesen kibontakozó gondolati ívbe illeszkedik a jelen kötet alapjául szolgáló soproni–kismartoni eszmecsere is. Az *Emlékezet és felejtés a magyar kultúrában: Térközök–időközök* cím nem csupán új témát jelöl ki, hanem összegzi az előző összejövetelek központi kérdésfelvetéseit. Az önértelmezés, a határ, a válság, az idő és a folytonosság dilemmái itt az emlékezet fogalmában kapcsolódnak össze. Az emlékezet egyszerre feltételezi az időbeliséget, a térbeliséget, a kulturális önazonosságot és a történeti megszakítottság tapasztalatát. Önértelmezés csak emlékezet révén lehetséges; a határok emlékezetközösségeket választanak el vagy kapcsolnak össze; a válság az emlékezet megszakítottságának tapasztalata; az idő az emlékezés közege; a folytonosság és a megszakítottság pedig az emlékezés alapvető működési módja. Az ülésszak tematikája ezért nem lezárja, hanem összegzi és új összefüggésrendbe helyezi az elmúlt húsz év tudományos kérdésfeltevéseit.

A konferenciasorozatra visszatekintve jól látható, hogy a témaválasztások rezonáltak a bölcsészettudományok elméleti mozgásaira és hangsúlyeltolódásaira, az így született felismeréseket pedig a magyar kultúra sajátos kutatási területein is termékenyen hasznosították. A jelen kötet megjelenése előtt, 2025-ben *Korszakképzés a magyarságtudományokban* címmel Nyitrán megrendezett legutóbbi nemzetközi szimpóziumunk[7] alapvetően arra a kérdésre kereste a választ, hogy a magyarságtudományok egyes részdiszciplínái milyen előfeltevésekre építve alkották meg saját „korszakaikat". Miféle határképzetek jellemzik a magyarságtudományok önszemléletét?

Az egymásra épülő doktorjelölti konferenciák jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar irodalomtudomány és a magyarságtudomány egésze nyitottabbá vált a hermeneutikai, kultúratudományi és emlékezetkutatási megközelítések iránt. Az *első*

6 Bene Sándor és Dobos István (szerk.), *Folytonosság és megszakítottság a magyar kultúrában: A doktoriskolák VI. nemzetközi magyarságtudományi konferenciája, Bécs, 2019. szeptember 5–6.* (Budapest: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 2022), 664 l. Hálózaton: https://mek.oszk.hu/23300/23373/ (hozzáférés: 2026. 07. 16).

7 A konferencia programfüzete és megjelenésre váró előadásainak absztraktjai a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság honlapján: https://hungarologia.net/esemenyek/conferences-and-congresses/doktoriskolak-konferenciai/ (hozzáférés: 2026. 07. 16).

húsz év ebből a szempontból jóval több mint intézménytörténeti időszak: a kortárs magyar bölcsészettudomány elmúlt két évtizedének egyik meghatározó fejezetét alkotja.

A doktoriskolák VII. nemzetközi magyarságtudományi konferenciájának 2022. augusztus 31. és szeptember 3. között Sopron és Kismarton (Eisenstadt) adott otthont. Már a helyszínválasztás is jelképes jelentőségű volt: a magyar–osztrák határtérség kulturális öröksége, történelmi rétegzettsége és sokszólamú hagyománya szemléletesen jelenítette meg azt a közép-európai tapasztalatot, amelyet a tanácskozás központi témája – *Emlékezet és felejtés a magyar kultúrában: Térközök–időközök* – elméleti vizsgálat tárgyává kívánt tenni.

A találkozó felhívása abból az alapvető felismerésből indult ki, hogy a közép-európai térség történelmi tudatát nem lezárt korszakok, hanem elnyújtott átmenetek, egymásra rakódó történelmi traumák és párhuzamos emlékezeti mintázatok alakítják. A történelmi Magyarország felbomlása, a 20. század politikai fordulópontjai, valamint a társadalmi és kulturális törésvonalak olyan emlékezeti közeget teremtettek, amelyben a múlt feldolgozása és a felejtés folyamatai egyaránt meghatározóak. Az emlékezet így nem csupán történeti vagy lélektani kategória, hanem a kulturális önértelmezés egyik alapvető szervezőelve, mely a nyelvi, irodalmi, művészeti és társadalmi jelenségek vizsgálatában egyaránt lényeges szerepet játszik.

A szerzők eltérő módszertani megközelítései és vizsgálati tárgyai ellenére a kötet egységét az a felismerés teremti meg, hogy az egyéni és közösségi emlékezet nem csupán a múlt megőrzésének eszköze, hanem az identitás, a kulturális örökség és a társadalmi önértelmezés alakító tényezője is. A tanulmányok ennek megfelelően nem elszigetelt részterületeket mutatnak be, hanem egymással párbeszédet folytató kutatási eredményeket.

A nyelvtudományi fejezet a nyelv és az emlékezet kapcsolatát vizsgálja a székely írás történeti és kulturális jelentőségétől a nyelvi norma kérdéséig. Az irodalomtudományi írások széles idő- és műfaji horizontot ölelnek fel: a romantikus útleírásoktól és a holokauszt irodalmi reprezentációitól kezdve a kortárs magyar prózáig, a képregényig és Tandori Dezső életművéig azt elemzik, miként jelenik meg az emlékezés irodalmi kifejezésmódokban és poétikai szerkezetekben. A történettudományi tanulmányok a kollektív emlékezet politikai és társadalmi dimenzióit tárják fel, legyen szó parlamenti képviselők utóéletéről, városi emlékezethelyekről vagy a dualizmus kori politikai kultúra összefüggéseiről. A néprajzi írások a helyi közösségek emlékezetének működését, a telepes családok történeteit és a tér kulturális jelentését vizsgálják, míg a zenetudományi fejezet a zenei örökség, az emlékezetpolitika és az elfeledett kutatói életművek összefüggéseire irányítja a figyelmet.

A kötet egyik legnagyobb erénye az interdiszciplináris szemlélet következetes érvényesítése. Az egyes tanulmányok saját tudományterületük módszereit alkalmazzák, ugyanakkor számos ponton kapcsolódnak egymáshoz, ami lehetővé teszi az emlékezet jelenségének több szempontú értelmezését. A szerzők nem pusztán új forrásokat vonnak be kutatásaikba, hanem új kérdésfelvetésekkel is gazdagítják az emlékezetkutatás nemzetközi és hazai szakirodalmát. Külön figyelmet érdemel a kiadvány többnyelvű

jellege, amely nemcsak szélesebb tudományos közönség megszólítását teszi lehetővé, hanem jól tükrözi a közép-európai kulturális kapcsolatok sokszínűségét is.

Az elmúlt évtizedekben a kulturális emlékezet kutatása a nemzetközi bölcsészettudomány egyik legtermékenyebb irányzatává vált. A *memory studies* tudományközi eredményei alapvetően alakították át a történeti, irodalmi és kulturális jelenségek értelmezési lehetőségeit. A magyarságtudomány számára ezek a megközelítések különösen termékenynek bizonyultak, hiszen művelődésünk történetét a határhelyzetek, a nyelvi és kulturális sokféleség, valamint az eltérő emlékezetközösségek együttélése rendkívül összetett kutatási területté teszi.

Összességében a kötet jelentős tudományos vállalkozás, amely sikeresen kapcsolja össze a különböző humán tudományterületek művelőit egy közös téma, az emlékezet kutatása köré. Az írások módszertani sokfélesége és a vizsgált kérdések időszerűsége egyaránt hozzájárul ahhoz, hogy a tanulmánygyűjtemény értékes forrásként szolgáljon a nyelv-, irodalom-, történelem-, néprajz- és zenetudomány művelői számára.

Végső következtetésként azt lehet levonni ebből a sokrétű tanulmánykötetből, hogy a hagyomány tudatos elsajátítása fejleszti történelmi érzékünket, s közelebb visz a múlt időszerűségének felismeréséhez. Azt a belátást mélyíti el, hogy a hagyomány jelentése elkerülhetetlenül ki van szolgáltatva a történetiségnek: a jelen a múltat mindig átírja.

A doktoriskolák VII. magyarságtudományi konferenciájából született mű nemcsak új kutatási eredményeket közöl, hanem további tudományos párbeszédre is ösztönöz, ezért méltán tarthat számot a hazai és nemzetközi szakmai közösség érdeklődésére.

Dobos István
a Nemzetközi Magyarságtudományi
Társaság alelnöke